

СТРУКТУРНИ ПРЕЧКИ ВО СПРОВЕДУВАЊЕТО НА ЕДНАКВОСТА

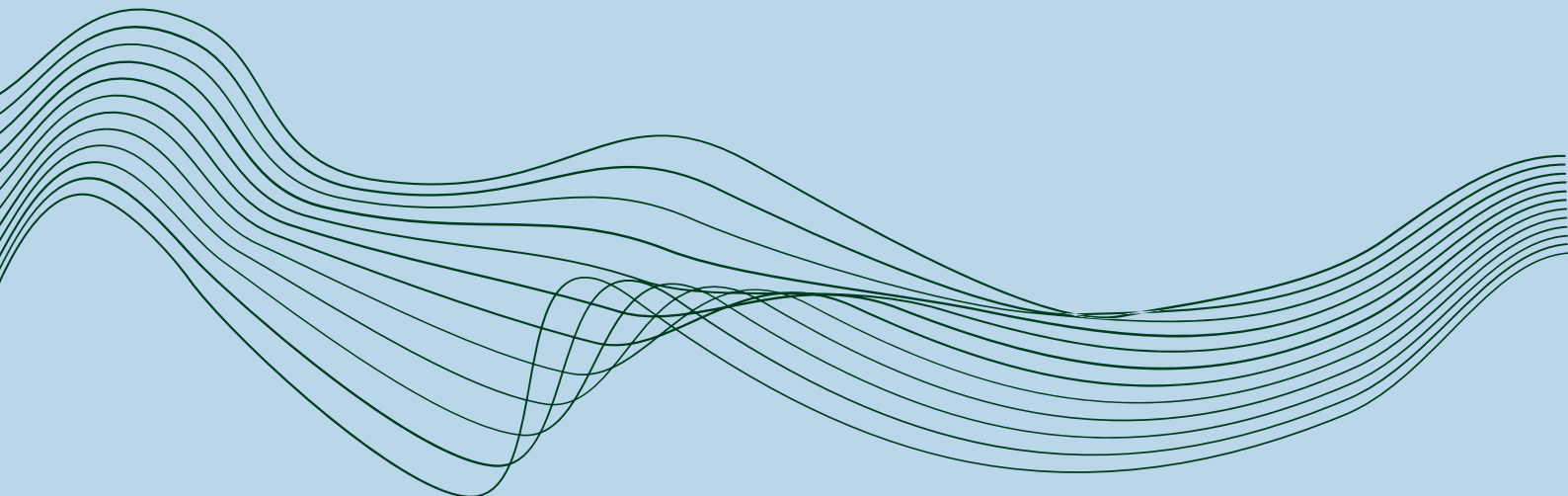
АНАЛИЗА НА СПРОВЕДУВАЊЕТО
НА ЗАКОНОТ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ И
ЗАШТИТА ОД ДИСКРИМИНАЦИЈА
2023-2026

Скопје
јули 2026

Издавач: Хелсиншки комитет за човекови права, претставуван од проф. д-р Неда Здравева
Авторка: Драгана Дрндаревска
Скопје, јуни 2026

Цивика мобилитас е проект на Владата на Швајцарија за поддршка на граѓанското општество во Северна Македонија, која ја спроведуваат Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС), НИРАС од Данска и ФЦГ од Шведска. Целта на програмата е општествените промени во Северна Македонија кои се водени од силен граѓански сектор, од активни граѓани и добра соработка со властите што резултира со проширен граѓански простор, поодржливи граѓански организации и потранспарентно, отчетно и општествено инклузивно владеење на централно и локално ниво.

Цивика мобилитас е проект на Владата на Швајцарија, кој го спроведуваат МЦМС, НИРАС и ФЦГ. Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на Хелсиншкиот комитет за човекови права и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на владата на Швајцарија, на Цивика мобилитас, или на организациите што ја спроведуваат.

СОДРЖИНА

1	Вовед	4
2	Методолошка и теоретска рамка	7
3	Состојби со политиките и законите во областа на еднаквоста и недискриминацијата	10
3.1	Национална стратегија за еднаквост и недискриминација (2022–2026)	10
3.2	Измени на Законот за основно образование	12
4	Спроведување на Законот за спречување и заштита од дискриминација од страна на КСЗД	20
4.1	Постапки за избор и именување на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација	20
4.2	Влијанието на изборот на некомпетентни членови врз работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација	25
4.3	Останати предизвици во спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација од страна на КСЗД	29
5	Заклучок	32
6	Препораки	34

ВОВЕД

Оваа анализа се надоврзува на Извештајот за спроведување на Законот за спречување и заштита од дискриминација 2019 – 2022, подготвен од Мрежата за заштита од дискриминација. Претходниот извештај го опфати периодот во кој Законот беше штотуку донесен и се формираше новата Комисија за спречување и заштита од дискриминација. Во тој период имаше засилен фокус кон областа на еднаквост и недискриминација од страна на клучните чинители од извршната и од законодавната власт, од граѓанското општество и од меѓународната јавност. Интересот се должеше на повеќе фактори, помеѓу кои конечното донесување на долгоочекуваниот нов Закон за спречување и заштита од дискриминација, кој претставуваше значајно унапредување од аспект на материјалното право, регулирањето на постапката за заштита од дискриминација и унапредувањето на институционалната рамка за воспоставување на телото за еднаквост. Периодот е обележан со поповолна политичка клима за унапредување на политики засновани врз права и политики за еднаквост поради враќањето на процесот на ЕУ-интеграциите на политичката агенда, под чија рамка се донесе и новиот Закон за спречување и заштита од дискриминација, проследен со поголемо учество на граѓанското општество во донесувањето одлуки во оваа област.

Граѓанското општество го искористи подготворениот прозорец за застапување и за учество во донесувањето одлуки. Во овој период, освен Законот за спречување и заштита од дискриминација, се донесоа и измени на Кривичниот закон, со кој се регулираа делата од омраза и родово заснованото насилство; се донесе нов Закон за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство, на што претходеше ратификацијата на Истанбулската конвенција; нов Закон за бесплатна правна помош; се унапреди законската рамка во областа на образованието од аспект на инклузија на лицата со попреченост, заштита од насилство и промоција на еднаквост; како и унапредувања во други социјални области, како здравство, социјална заштита; и унапредување на рамката за малцински права, со донесување нов Закон за употреба на јазиците. Но, исто така, во овој период не се променија и клучни закони, значајни за рамката за социјални права и родова еднаквост, како Законот за работни односи и измените за Законот за еднакви можности на мажите и жените (Нацрт-закон за родова еднаквост). Освен тоа, се пропуштија да се донесат измените за Законот за матична евиденција со кои ќе се овозможеше правно признавање на родот во документите за лична идентификација засновано врз самоопределување. Релативно зголемената политичка волја за унапредување на еднаквоста делумно се преточуваше во поповолни политики за маргинализираните групи како ЛГБТИ-луѓето, Ромите, сексуалните работници, луѓето што употребуваат дроги, руралните жени, жените жртви на насилство, луѓето со попреченост и други. Уште повеќе, овие политики, помеѓу кои Законот за спречување и заштита од дискриминација и други мерки во повеќе стратешки документи и закони, во најголема мера се засновани врз формална еднаквост или мерки за интеграција, наспроти социјалните права, општествената трансформација и редистрибуција.

Но, просторот за можности за унапредување на политиките засновани врз права и еднаквост набрзо почна да се стеснува, поради повеќе фактори, од кои бариерите во процесот на ЕУ-интеграциите имаат најзначајно влијание. Неуспехот да се постигнат значајни резултати во ЕУ-интеграциите, особено во контекст на уставните измени со кои се промени името на земјата, повторно ја отворија можноста за политички успех на десничарски и популистички наративи, кои резултираа со враќање на власт на десничарската ВМРО-ДПМНЕ. Повторното стагнирање на ЕУ-интеграциите поради ветото на Бугарија и доаѓањето на власт на ВМРО-ДПМНЕ значајно го стесни просторот за унапредување на политиките засновани врз права и еднаквост. Просторот за делување за унапредување на човековите права значително почна да се стеснува со втората влада на СДСМ од 2022 година, а целосно се затвори со владата на ВМРО-ДПМНЕ од 2024 година. Дополнително, големо влијание во стеснувањето на просторот за делување на граѓанското општество имаше и повлекувањето на Фондацијата „Отворено општество“, која беше еден од клучните донатори во областа на еднаквоста и недискриминацијата, како и прекинот на грантовите од УСАИД.

Во меѓувреме, а започнувајќи со реформите во образованието и во контекст на кризата со КОВИД-19, започна мобилизирањето на антиродовото движење, кое имаше најголемо влијание во неуспехот да се донесе новиот Закон за родова еднаквост, но и измените на Законот за матична евиденција за правна промена на родот. Антиродовото движење успешно се застапуваше против реформи во областа на образованието, со фокус врз отстранување на мерките на еднаквост и недискриминација, превенција и заштита од врсничко насилство, особено на основите род, сексуална ориентација и родов идентитет, како и против воведување на Сеопфатно сексуално образование.

Како резултат на горенаведените процеси, од 2024 година, граѓанското општество за човекови права е во состојба на намален обем на активности, намалени ресурси и капацитети, како и неповолна политичка клима за учество во донесувањето одлуки и во застапувањето за унапредување на правата преку донесување нови политики и унапредување на практиките на управата. Уште повеќе, граѓанскиот сектор е во состојба на дефанзивност, односно одбрана за зачувување на политиките кои беа донесени во претходниот период.

Оттука, во извештајниот период 2023 – 2026 нема позитивни измени во законската рамка и во политиките во областа на еднаквост и недискриминацијата. Уште повеќе, се донесоа измени на Законот за основно образование со кои се уназадија одредбите за спречување и заштита од дискриминација, со цел прекин на политиките за промоција на родова еднаквост и заштита на ЛГБТИ-младите од насилство, кои беа во зародиш со законот од 2019 година. Анализата ќе се осврне кон измените во Законот за образование, бидејќи со нив требаше да се спроведе пресудата на Европскиот суд за човекови права за десегрегација на образованието во однос на учениците Роми, додека процесот за спроведување на пресудата се употреби за промоција на барањата на антиродовите движења и за враќање на ретроградни политики во однос на заштитата од насилство.

Во областа на европското антидискриминационо право, во 2024 година се донесоа две значајни директиви кои утврдуваат минимални стандарди за телата за еднаквост.

Клучна област за која граѓанските организации континуирано реагираат се постапките за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, кои воглавно резултираат со избор на членови назначени по партиски клуч, кои не ги исполнуваат законските критериуми. Оттука, оваа анализа во најголема мера ќе се осврне кон изборот и именувањето на членовите на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Понатаму, изборот на несоодветни и нестручни членови влијае врз квалитетот на работата на Комисијата. Извештајот ги анализира клучните механизми преку кои изборот на нестручни партиски кадри придонесува кон опаѓање на квалитетот и на обемот на работа на Комисијата и кон намалување на нејзината релевантност и легитимитет.

Анализата е подготвена во рамки на проектот „Еднаквост сега – зајакнување на маргинализираните заедници за социјална инклузија и недискриминација“ поддржан од Владата на Швајцарија преку Цивика мобилитас имплементиран од Хелсиншкиот комитет за човекови права, ХОПС- Опции за здрав живот и Коалиција МАРГИНИ, чија цел е да придонесе за подобрување на пристапот до правда и за зајакнување на механизмите за заштита од дискриминација за најранливите групи во општеството.

Методолошка и теоретска рамка

Целта на анализата е да ги опише и да ги објасни состојбите и процесите во областа на еднаквоста и антидискриминацијата во периодот од 2023 до 2026 година, со фокус врз спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација, пред сè во однос на работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Оттука, целта на анализата е да придонесе во обликувањето на следните чекори за унапредување на политиките од областа на еднаквоста и антидискриминацијата. Извештајот е фокусиран врз анализа на политичките и општествените процеси во извештајниот период што имаат влијание врз политиките за еднаквост и недискриминација.

Аналитичката рамка наспроти која се анализираат состојбите се заснова, пред сè, врз меѓународното право за човекови права. Оттука, извештајот е анализа заснована врз пристапот на човекови права. Анализата користи пристап одозгора надолу, односно пред сè го анализира, го објаснува и го опишува однесувањето на донесувачите на одлуки, осврнувајќи се кон влијанието на нивното однесување и одлуки врз останатите актери, како граѓанските организации и дискриминираните групи.

Концепти од главнотековни теории од политичките науки, особено од областа на студиите за спроведување, кои ги објаснуваат празнините помеѓу законската рамка и социјалната реалност, се употребени за анализа и за објаснување на проблемите со спроведувањето на законите и политиките во областа на еднаквоста и антидискриминацијата. Дел од клучните теоретски концепти се опишани во следните параграфи.

Ефективноста на политиките зависи помалку од содржината на нормите, а повеќе од процесите за институционализација на нормите, односно за нивно преточување од закон во институционална и социјална практика. Овие процеси се обликувани од однесувањето на политичките актери, администрацијата одговорна за спроведувањето, граѓанското општество кое може да има различни улоги (од спроведувачи до мобилизирачи и надгледувачи), како и од однесувањето на социјалните движења и групи кои го користат законот за остварување на своите права, но и за нивно унапредување и за пласирање на политички барања преку правна мобилизација. Врските и односите помеѓу различните актери релевантни за имплементација на политиката се клучни за нејзиното спроведување[1].

[1] Karin Ingold, Manuel Fischer, and Dimitris Christopoulos. 2021. "The Roles Actors Play in Policy Networks: Central Positions in Strongly Institutionalized Fields." *Network Science* 9 (2): 213–235. [Карин Инголд, Мануел Фишер и Димитрис Христопулос. 2021. „Улогите на актерите во мрежите на политики: Централни позиции во силно институционализирани области“. Наука за мрежи 9 (2): 213–235.]

Оттука, политиката како инструмент и нејзината имплементација е релациона и мрежна, иако релациите се асиметрични и хиерархиски, составени од повеќе актери со различна моќ, интереси и цели. Во рамките на оваа теорија (теорија на мрежи), зачувувањето на врските и односите помеѓу клучните актери што се дел од мрежата за донесување на политиката е клучен фактор за нејзина имплементација[2].

Студиите на спроведувањето ја преиспитуваат претпоставката дека актерите вклучени во донесувањето на политиката имаат иста цел која ја отсликува целта на политиката. Напротив, актерите може да имаат различни цели кои заедно се надополнуваат, се пресретнуваат, но и се прекршуваат за да се донесе политиката, а кои подоцна влијаат врз резултатите од спроведувањето.

„Процесите на спроведување вклучуваат многу актери кои имаат дифузни и конкурентни цели, а кои работат во контекст на сè поголема и посложена мешавина од владини програми кои бараат учество од повеќе нивоа и повеќе единици на владата и кои се под влијание на моќни фактори надвор од нивна контрола.“[3] (Рипли и Френклин 1982, 9)

Процесот на спроведување на политиката треба да се разбере како политички процес, наместо како практика ослободена од политичка агенда, вредности и идеологии. Доминантните општествени вредности, структури на моќ и исклучување, нужно ги обликуваат практиките на спроведувањето. Но, процесот е политички и од аспект на потесно разбирање на политичкото, односно спроведувањето е нужно политички чувствително во услови на партизирани институции со слаби демократски капацитети, кои ги инструментализираат административните процеси на спроведување заради остварување партиски интереси.

Организациските капацитети се исто така пресудни за спроведувањето, сфатени не само како број на вработени за извршување на надлежностите, туку и капацитети во квалитативна смисла, како знаења, вештини, релации, но и лични и организациски вредности усогласени со каузата на еднаквост и недискриминација.

Од методолошки аспект, анализата употребува следење на процесот, широко употребуван метод во политичките науки кој овозможува редоследно следење на настаните и нивните клучни карактеристики, со цел опишување на каузалните врски помеѓу нив и објаснување на механизмите преку кои одредени појави придонесуваат кон одредени резултати[4]. Следењето на процесот се употребува во широка смисла на зборот без амбиција за утврдување каузалност, туку за препознавање на мултикаузалните врски помеѓу различни настани и појави.

[2] Hill, Michael, and Peter Hupe. 2002. *Implementing Public Policy: Governance in Theory and in Practice*. London: SAGE Publications, 61. [Хил, Мајкл и Питер Хупе. 2002. Спроведување на јавни политики: Управување во теорија и во пракса. Лондон: SAGE Publications, 61.]

[3] Ripley, Randall B., and Grace A. Franklin. 1982. *Bureaucracy and Policy Implementation*. Homewood, IL: Dorsey Press, 9. [Рипли, Рандал Б. и Грејс А. Френклин. 1982. Бирографија и спроведување на политики. Хоумвуд, Илиноис: Dorsey Press, 9.]

[4] Trampusch, Christine, and Bruno Palier. 2016. “Between X and Y: How Process Tracing Contributes to Opening the Black Box of Causality.” *New Political Economy*, 5. [Трампуш, Кристин и Бруно Палиер. 2016. „Помеѓу X и Y: Како следењето на процесите придонесува за отворање на црната кутија на каузалноста.“ Нова политичка економија, 5.]

Правна, односно доктринарна анализа е употребена за анализа на законите и за опишување на значењето на нормите во согласност со начинот на нивно спроведување.

Клучни методи за собирање податоци се:

- Преглед на литературата во областа на еднаквоста и недискриминацијата од периодот 2023–2026, вклучително публикации на граѓански организации, на национални институции, на меѓународни и на регионални тела за човекови права.
- Четири полуструктурирани интервјуа со: член на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, двајца вработени во Стручната служба на Комисијата и правна советничка од граѓанска организација, членка на Мрежата за заштита од дискриминација.
- Преглед на медиумски објави од клучните чинители во областа на еднаквоста и антидискриминацијата.

Клучни политики кои се предмет на правна анализа се:

- Законот за спречување и заштита од дискриминација 2020 година;
- Двете директиви на ЕУ за стандарди за телата за еднаквост од 2024 година;
- Измени и дополнувања на Законот за основно образование 2025 година;
- Национална стратегија за еднаквост и недискриминација (2022 – 2026).

Клучно ограничување на анализата е малиот број на спроведени интервјуа со клучни чинители, и покрај тоа што интервјуираните се експерти од областа кои секојдневно работат на еднаквост и недискриминација. Со оглед на тоа што авторката на анализата е поранешна членка на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и координаторка на Мрежата за заштита од дискриминација, интервјуирани се мал број на чинители, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и Мрежата за заштита од дискриминација.

Состојби со политиките и законите во областа на еднаквоста и недискриминацијата

Овој дел ќе се осврне на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација (2022 – 2026) и на измените на Законот за основно образование, како клучна законска измена во извештајниот период значајна за областа на недискриминација. Фокусот на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација се должи на тоа што стратегијата претставува генерална политика директно поврзана со спроведување на ЗСЗД и временската рамка се совпаѓа со извештајниот период. Сепак, овој дел нема за цел да ја евалуира стратегијата, ниту детално да се осврне кон процесите на спроведување, туку да ги анализира структурните аспекти на институционално ниво, да ги оцени мерките и да ги опише недостатоците во спроведувањето. Анализата на стратегијата е направена во согласност со јавно достапните информации и со податоците добиени од интервјуата.

Национална стратегија за еднаквост и недискриминација (2022 – 2026)

Стратегијата е недоволно значајна и видлива политика за еднаквост и недискриминација. Клучните актери во областа, како Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и граѓанските организации, кои учествуваа во интервјуата, не ја гледаат како значаен инструмент, па оттука и немаат доволно информации за нејзиното спроведување.

Надлежна институција за координирање на спроведувањето на Стратегијата е Министерството за социјална политика, демографија и млади (МСПДМ), што ги координира Националното координативно тело за следење на состојбите со недискриминација и реализацијата на законите, подзаконските акти и стратешки документи во оваа област (НКТ). Донесени се два последователни акциски планови за спроведување на стратегијата, и тоа акциски план за периодот 2022 – 2024 и акциски план за периодот 2025 – 2026, кој е донесен во јануари 2026 година, со една година задоцнување. НКТ подготвува годишни извештаи за спроведување на стратегијата, додека јавно се достапни извештаите за 2023, за 2024 и за 2025 година; недостасува извештај за 2022 година, кој не е подготвен или не е јавно достапен.

Претставниците на КСЗД не се задоволни од функционирањето на НКТ и истакнуваат дека телото нередовно се состанува. Членот на Комисијата смета дека би било посоодветно Комисијата да го координира НКТ. Тоа би овозможило да имаат подиректен контакт со државните органи и со други институции и да ги дискутираат утврдените практики на дискриминација и начините за нивно надминување. Но Комисијата, исто така, се соочува со недостиг од финансиски и човечки капацитети. Од една страна, како независен орган, нема директни релации со Владата, која ја донесува Стратегијата, и не може да биде одговорна за координација на национална политика чија цел е унапредување на работата на управата во областа недискриминација. Од друга страна, Комисијата има поголема експертиза во областа и треба да има поголема улога во содржината на Стратегијата и во надгледување на нејзиното спроведување, наспроти досегашното решение, според кое Комисијата учествува со еден член во НКТ. Оттука, треба да се донесе хибридно решение со кое ќе се зајакне улогата на КСЗД, додека известувањето за спроведувањето на Стратегијата ќе продолжи да го координира МСПДМ.

Процесот на донесување на Стратегијата и последователните акциски планови, работата на НКТ и значен дел од активностите во стратегијата се финансиски и технички поддржани од Мисијата на ОБСЕ во Скопје. Оттука, стратегијата страда од истата структурна пречка како и повеќето политики засновани на права, поврзана со недостиг од домашно сопствеништво над процесот и, последователно, над финалниот инструмент и неговото спроведување. Како последица од оваа институционална структура, практиките, релациите и нормите кои треба да произлезат од стратегијата не заживуваат и не успеваат да се институционализираат. Стратегијата не станува инструмент кој се спроведува на секојдневно ниво, туку изолиран и самодоволен инструмент чие постоење, а помалку спроведување, е клучна цел. Клучна препорака и недостаток поврзан со спроведувањето кои се повторуваат во секој последователен извештај за спроведувањето е токму недостигот од финансии во буџетите на институциите надлежни за спроведување на активностите, со што спроведувањето на стратегијата останува зависно од меѓународни донатори. Годишните извештаи директно зборуваат за недоволна посветеност на надлежните институции во спроведување на стратегијата и во известувањето за спроведувањето итн. Оттука, станува збор за формални, наспроти суштествени, предизвици, кои опстојуваат и за кои нема соодветен одговор, иако тие претставуваат клучни предуслови за спроведувањето. Капацитетите кои надлежните институции ги одвојуваат за спроведување на стратегијата се незначајни и воглавно се сведуваат на учество на состаноци на НКТ и на пополнување на формуларите за подготовка на извештајот за спроведување. Претставниците на институциите што се членови на НКТ се назначени формално, додека секојдневно работат на други задачи. Освен тоа, членовите најчесто немаат доволно високи позиции во институциите кои ги претставуваат и, оттука, немаат можност за суштествено да влијаат врз унапредување на координацијата, ниту пак врз промена на внатрешните практики и организациската култура во однос на еднаквоста и недискриминацијата.

Од содржински аспект, активностите од стратегијата и последователните акциски планови се случајни, односно не постои јасна врска помеѓу нив, ниту пак е јасно како тие суштествено ќе придонесат кон постигнување на целите. Нивна клучна карактеристика е формалноста, опишани се активности без навлегување во опис на промените кои треба да се постигнат со нив.

На пример, во клучната стратешка цел за унапредување на законската рамка се набројани закони и, во најголема мера, активноста е кратко опишана како „усогласување со ЗСЗД“. Притоа не се објаснува што значи одредена област да се усогласи со ЗСЗД, кој пристап за усогласување ќе се примени, минимален или екстензивен, или дали во одредена област, на пример, во областа на работните односи, усогласувањето со ЗСЗД значи воведување татковско отсуство или само копирање на одредбата за недискриминација од ЗСЗД. Активностите се повторливи, недостасува трансформативен пристап и најчесто се сведуваат на измени на закони, кампањи кои имаат широко дефинирана цел – подигнување на јавната свест, обуки за јавна администрација и воспоставување механизми за меѓу-институционална соработка. Исто така, воочливо е предвидување активности кои надлежните институции планираат да ги спроведат независно од стратегијата, во рамки на други стратегии и програми (како, на пример, тековни активности на Министерството за образование и наука за инклузија на учениците со попреченост). Исто така, се предвидуваат активности кои тековно се спроведуваат во согласност со надлежностите на други институции, како, на пример, спроведување на законските одредби за непречен пристап и движење до и во градбите и примена на стандардите за урбанистичко планирање.

Оттука, од една страна недостасува системска координација на стратегијата со поврзани политики од областа на еднаквоста и недискриминацијата, а од друга, координацијата се разбира како копирање на веќе постоечките мерки. Клучен е недостигот од јасна визија за улогата на Стратегијата наспроти постоечките политики во различни области, како, на пример, за тоа каква е улогата на оваа стратегија наспроти стратегијата за родова еднаквост или стратегијата за инклузија на Ромите. Оттука, нејасно е зошто се потребни повеќе стратегии што ќе предвидат исти или слични мерки. Заклучно, стратегијата нема сопствена, уникатна улога во мноштвото политики засновани на права во надлежност на различни институции. Клучните недостатоци на институционалната структура зад Стратегијата ја осудуваат на неуспех во спроведувањето и придонесуваат кон недоволна релевантност и влијание.

Измени на Законот за основно образование

Во 2024 и во 2025 година Собранието донесе закони за измени и дополнувања на Законот за основно образование (ЗОО)[5]. Првите измени, од декември 2024, се предложени од МОН, додека вторите, од април 2025, од група пратеници од ВМРО-ДПМНЕ[6]. Овие измени можат да служат како уникатен пример за тоа како спроведувањето пресуда на Европскиот суд за човекови права (во понатамошниот текст: ЕСЧП или Судот) се злоупотребило за уназадување на правата и стандардите во заштитата од дискриминација и во промоцијата на еднаквоста.

[5] Во 2025 година Собранието донесе повеќе измени на ЗОО, измените во фокус на оваа анализа се од 3.1.2025 година и 8.4.2025 согласно објавувањето во Службен весник.

[6] Предмет на оваа анализа се гореспомнатите измени на ЗОО, по што следеа и повеќе други измени на истиот закон кои немаат директна врска од еднаквост и недискриминација.

Измените за законот послужија за враќање на ретроградни политики во областа на образованието на непризнавање и молк во однос на дискриминацијата и насилиството кон ЛГБТИ-младите, во однос на родовата еднаквост и родово заснованото насилство. Во нацртот на овие измени клучна улога имаа антиродовите движења, што се застапуваа за нивно донесување и активно бараа од пратениците на ВМРО-ДПМНЕ да ги предложат и да ги донесат[7]. Во областа на инклузијата на учениците со попреченост, законот враќа чекор назад оставајќи простор за повторно продолжување со работа на т.н. училишта со ресурсен центар, односно на специјални училишта за деца со попреченост, наспроти инклузијата која започна со законот од 2019 година. Во однос на првичната намена, десегрегацијата на т.н. ромски училишта, состојба во голема мера овозможена од појавата на т.н. white-flight (бегане на неромски деца од училишта во кои учат Роми), законот најнапред пропушти изречно да ја именува сегрегацијата и со тоа да ја препознае како практика заснована на расизам и расно исклучување, иако таа е препознаена и во ЗСЗД, како и во бројни ратификувани меѓународни инструменти.

Измените и дополнувањата на Законот најмалку се занимаваат со расна десегрегација, на која се посветени три члена. Оттука, спорно е да се тврди дека овие измени немаше да бидат донесени и во отсуство на обврската за спроведување на пресудата Елмазова и други против Македонија[8] (во понатамошниот текст: Елмазова).

Враќањето назад на реформите во образованието поврзани со еднаквост, инклузија и недискриминација беше клучно барање на антиродовите движења[9], кои се идеолошки блиски со владејачката партија ВМРО-ДПМНЕ. Пред промената на власта од 2016 година, во периодот кога ВМРО-ДПМНЕ опстојуваше на власт цела деценија и земјата ја претвори во т.н. заробена држава, полуавтократија[10], антиродовата идеологија беше главнотековна политика. Овие измени претставуваат континуитет на истите политики на ВМРО-ДПМНЕ од периодот до 2016 година, додека засилената мобилизација на антиродовите движења дополнително го легитимизираше нивното донесување.

Законот за основно образование беше донесен во 2019 година како дел од поширока образована реформа чија цел беше модернизација на образованието, помеѓу кои и воведувањето попрогресивни политики засновани на права во однос на инклузијата на децата со попреченост, промоцијата на родова еднаквост, спречувањето и заштитата од дискриминација и насилство. Политиките не беа ексклузивно насочени кон ЛГБТИ-младите, но не ги исклучуваа. Врз основа на законот беше донесен подзаконски акт, Упатство[11] кое детално ги уреди мерките и активностите во основното образование за спречување и заштита од сите форми на насилство, каде што родово заснованото насилство, ранливоста на децата со попреченост на насилство и насилството мотивирано од хомофобија и трансфобија беа експлицитно препознаени.

[7] Коалиција за заштита на децата. 2025. Писмо за поддршка до Антонијо Милошоски. Писмо. 1 во април. <https://short-url.cc/1xPgq>

[8] European Court of Human Rights. 2022. Elmazova and others v. North Macedonia, no. . 11811/20 and 13550/20, Judgment of December 13, 2022. [Европски суд за човекови права. 2022. Елмазова година.]

[9] Коалиција за заштита на децата. 2025. Писмено барање до Претседателот на Р Македонија во врска со измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Јавно барање. 4ти април. <https://www.zadecata.org/post/pismeno-baranje-do-pretседателot-na-makedonija-vo-vrska-so-zakonot-za-osnovno-obrazovanie>

[10] Auerbach, Kiran Rose, and Jennifer Kartner. 2022. "How Do Political Parties Capture New Democracies? Hungary and North Macedonia in Comparison." East European Politics 38 (4): 664–684. Ајербах, Киран Роуз и Џенифер Картнер. 2022. „Како политичките партии ги заробуваат новите демократии? Споредба на Унгарија и Северна Македонија.“ Источноевропска политика 38 (4): 664–684.]

[11] МОН. 2020. Упатство за постапката за пријавување и заштита на ученик-жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување. Подзаконски акт. 6 јули.

Оттука, законот и подзаконскиот акт станаа мета на антиродовите движења, кои се застапуваа за повлекување на овие политики. Во однос на децата со попреченост, законот предвиде инклузија во редовните училишта, конечно, предвиде прекин на наставата во специјалните училишта и ги трансформираше во ресурсни центри за поддршка на редовните училишта при работа со деца со посебни образовни потреби. Оваа мерка не наидува на широка поддршка од здруженијата на лица со попреченост, кои сметаа дека специјалните училишта подобро можат да одговорат на потребите на децата со попреченост[12]. Сепак, и покрај бројните позитивни промени во политиката, беше пропуштено да се адресира прашањето на етничката и расната сегрегација.

Образованието во земјата е главно етнички сегрегирано. Прашањето на образованието на малцинските заедници на мајчин јазик е едно од сензитивните политички прашања, уште од 90-тите, а контекстот на (би)етничко насилство и односите на меѓуетничка недоверба доведоа до зголемување на етничката сегрегација во образованието[13]. Прашањето на образованието на мајчин јазик на учениците Роми никогаш не се најде високо на политичката агенда, ниту проблемот со сегрегација на Ромите во образованието. Денес Ромите се единствена (уставно препознаена) малцинска група која не го ужива ова право. Оттука, прашањето на сегрегација на Ромите во засебни училишта или засебни паралелки не е поврзано со овозможување на малцинското право на образование на мајчин јазик, туку е резултат на антициганизам. Граѓанскиот сектор и меѓународните тела за човекови права[14] континуирано известуваа за проблемот, препорачуваа и бараа мерки за десегрегација. Народниот правобранител, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и здруженијата се застапуваа за законски измени и за преземање мерки за десегрегација. Конечно, во 2022 година, по успешната апликација на Европскиот центар за ромски права (ЕЦРП), ЕСЧП ја донесе пресудата „Елмазова и други против Македонија“.

„Елмазова и други“ претставува пресвртна пресуда во областа на сегрегацијата на Ромите во образованието на европско ниво. Предмет на пресудата се две основни училишта, во Битола и во Штип, „Георги Сугарев“ и „Гоце Делчев“. Судот оди чекор напред од дотогашната практика во поглед на експлицитно повикување на позитивни обврски на државата за преземање мерки за прекин на сегрегацијата[15]. Судот примени широко толкување на сегрегацијата која ги опфати и училиштата и одделенијата каде што Ромите се презастапени. Судот наметна позитивна обврска на државата „да ја исправи фактичката нееднаквост на подносителите и да избегне продолжување на дискриминацијата што произлегува од нивната прекумерна застапеност во училиштето, со што ќе го прекине кругот на маргинализација и ќе им овозможи да живеат како рамноправни граѓани од раната фаза од животот“[16].

[12] Алфа. 2024. Од „Менуваме“ бараат да се вратат специјализираните училишта: Додека децата играат баскет на физичко, слепите деца чуваат ранци. Изјава за медиуми. 24 јули. <https://vesti.alfa.mk/od-menuvame-baraat-da-se-vratat-specijalizirane-uchilishta-dodeka-deczata-igraat-basket-na-fizichko-slepите-dete-chuvaat-ranczi/>

[13] Bloodworth, Aryn. 2020. “Educational (De)Segregation in North Macedonia: The Intersection of Policies, Schools, and Individuals.” *European Educational Research Journal* 19 (4): 310–328. [Бладворт, Арин. 2020. „Образовна (де)сегрегација во Северна Македонија: Пресекот на политиките, училиштата и поединците“. *Европско списание за образовни истражувања* 19 (4): 310–328.]

[14] Советодавен комитет за Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства. 2022 година. Петто мислење за Северна Македонија. ACFC/OP/V(2021)10. Стразбур: Секретаријат на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, Совет на Европа. Усвоено на 18 мај 2022 година.

[15] Ganty, Sarah, Germain Haumont, and Pieter Cannoot. 2023. “European Anti-Discrimination Case Law in 2021–2022: A Tour d’horizon of Crucial Developments.” *European Journal of Human Rights* 2023 (4): 284–325, 288. [Ганти, Сара, Жермен Хамонт и Питер Канут. 2023. „Европска судска пракса против дискриминацијата во 2021–2022 година: Преглед на клучни случувања“. *Европско списание за човекови права* 2023 (4): 284–325, 288.]

[1] European Court of Human Rights. 2022. *Elmazova and others v. North Macedonia*, no. . 11811/20 and 13550/20, Judgment of December 13, 2022, 74. [Европски суд за човекови права. 2022. *Елмазова и други против Северна Македонија*, бр. 11811/20 и 13550/20, Пресуда од 13 декември 2022 година, 74.]

Притоа, за разлика од дотогашната практика, Судот ја упати државата кон спроведување на препораките од меѓународните тела за човекови права, поточно кон препораките на Европската комисија против расизам и нетолеранција, и домашните институции, поточно КСЗД и Народниот правобранител. Пресудата отвори уникатна можност за системско адресирање на прашањето на расна сегрегација, го валоризираше долгогодишното застапување на домашни ниво и даде релевантност на националните институции за човекови права во одредување на начинот на којшто треба да се спроведе десегрегацијата.

КСЗД и Народниот правобранител учествуваа во работната група за спроведување на пресудата, но групата не се сретнуваше редовно и немаше реална моќ да влијае врз начинот на спроведување на пресудата[17]. Од почеток стана очигледно дека МОН нема намера фактички да се занимава со решавање на проблемот, туку да направи формален минимум. Од почеток, МОН инсистираше на замена на терминот „сегрегација“ со „физичко одделување“, со што го деполитизираше терминот, негирајќи ја расистичката и антициганистичката заднина на проблемот. Расната сегрегација е форма на структурно насилство, последица на долгогодишна расистичка субординација, друготнување (othering) и распоседнување (dispossession) од елементарни ресурси за егзистенција, од можности за социјална репродукција и од услови за нагорна социјална мобилност. Оттука, таа е суштествено политичко прашање, која бара олеснување на широка општествена трансформација, мерки за репарација, сеопфатна компензација, гаранции дека нема да се повтори, но и симболични мерки како јавно извинување. Дури и сеопфатно спроведување мерки во закони и јавни политики можат само лимитирано да придонесат кон решавање на проблемот со расистичка сегрегација. Потребна е поширока општествена акција и спроведување далекусежни политики за промена на антициганистичките ставови и однесувања, но и унапредување на социјалната блогосостојба. Наспроти социјалната реалност на длабоко вкоренето и комплексно прашање, поврзано со прашања на социјална правда и расализација, МОН донесе три члена со кои треба да се постигне десегрегација, што сите засегнати страни ги оценија како несоодветни. Законот забрани „физичко одделување врз дискриминаторска основа“, предвиде етнички балансирано распоредување на учениците во одделенијата и ги обврза општините да ја утврдат реонизацијата на начин на кој ќе се превенира сегрегација. Одредбите немаат последователни прекршочни одредби, ниту е регулирана обврската за надгледување на спроведувањето, со што се овозможува практиката на white-flight да продолжи да опстојува. Во Собранието ниту еден пратеник не поднесе амандмани во однос на (де)сегрегацијата. Во Собранието нема пратеник/-чка Ром/-ка, но од мај 2025 година се формираше Интерпартиската парламентарна група за поддршка на правата на Ромите, нивна инклузија и интеграција[18].

[17] „Комисијата за спречување и заштита од дискриминација има донесено повеќе мислења и постојано апелира за системски измени, со цел решавање на овој проблем. Оттука, сметаме дека измените на Законот за основно образование во овој дел се недоволни и нема да придонесат значајно кон искоренување и превенирање на овој проблем. Комисијата спроведе повеќе активности и упати мислења и барања до Министерството за образование и наука во однос на законскиот текст кои не се пресретнати.“ Комисија за заштита и спречување од дискриминација. 2024. Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Соопштение за медиуми. 5 декември. Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование - KSZD

[18] Собрание на Република Северна Македонија. 2025. Формирана Интерпартиската парламентарна група за поддршка на правата на Ромите, нивна инклузија и интеграција. Вест. 6ти мај. <https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-formirana-interpartiskata-parlamentarna-grupa-za-poddrzka-na-pravata-na-romite-nivna-inkluzija-i-integracija.nspix>

ЕЦРП и КСЗД доставија поднесоци по правило 9 до Комитетот на министри, во однос на спроведувањето на пресудата[19]. Тие ги критикуваат наративите на Владата со кои вината за сеграгацијата се лоцира во однесувањето на жртвите, наместо проактивно да се преземаат одлучни мерки во согласност со насоките на Комитетот на министри. Според поднесоците, ниту индивидуалните мерки за овозможување пристап до интегрирано образование на децата апликанти не се спроведени, и тие продолжуваат да учат во сегрегирани средини. ЕРРЦ и КСЗД заклучуваат[20] дека мерките преземени од страна на Општина Битола и на Општина Штип се недоволни за фактичка десегрегација, но истакнуваат дека Општина Штип е споредбено многу попроактивна, иако се соочува со проблеми во спроведувањето на политиките за десегрегација. Практиките на сеграгација продолжуваат во двете спорни училишта, а од донесувањето на измените на ЗОО, Комисијата има утврдено сегрегација во основни училишта и во други општини, што само по себе е доказ за неефикасност и несоодветност на законските измени.

Во однос на измените на законот од јануари 2025 година (првите измени, предложени од МОН), во извештајот за проценка на регулативата[21] и во образложеното доставено до Собранието[22], МОН целосно се потпира врз потребата за извршување на пресудата и ги крие другите цели кои сака да ги постигне со измените. КСЗД оцени дека „Министерството го користи законот за да направи измени на штета на инклузијата на децата со попреченост во образованието, на штета на родовата еднаквост и на штета на заштитата од насилство и дискриминација на младите со поинаква сексуална ориентација и родов идентитет.“[23] Мрежата за заштита од дискриминација реагираше[24] на измените на законот фокусирајќи се врз бришењето на термините род, сексуална ориентација, родов идентитет и родова еднаквост и врз промените во областа на спречувањето и заштитата од насилство кои ги исклучуваат девојчињата и ЛГБТИ-младите и одбиваат да ги земат предвид нивните потреби и реалности. Пратенички од опозицијата поднесоа амандман за да ја спречат измената во однос на превенцијата и заштитата од насилство, но и тие ја скрија својата цел во поднесување на амандманот[25]. Единствено пратеничката Даниела Николова го критикуваше законот на пленарна седница[26], користејќи ги аргументите на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација и на Мрежата за заштита од дискриминација.

[19] EERRC. 2023. Elmazova and Others v North Macedonia (2022). Blog post. 15 June. [ЕЦРП. 2023. Елмазова и други против Северна Македонија (2022). Објава на блог. 15 јуни] <https://www.errc.org/cikk.php?cikk=5499>

[20] EERRC and CPPD. 2025. Rule 9 submission with regard to the execution of: Elmazova and others v. North Macedonia (Applications nos. 11811/20 and 13550/20), judgment of 13 December 2022 (final 13/03/2023). Document. 13 October. [ЕЦРП и КСЗД. 2025. Поднесок согласно Правило 9 во врска со извршувањето на: Елмазова и други против Северна Македонија (Апликации бр. 11811/20 и 13550/20), пресуда од 13 декември 2022 година (конечна 13.03.2023). Документ. 13ти октомври.]

[21] Влада на Република Северна Македонија. 2024. Извештај за проценка на влијанието на регулативата. Документ. 12 септември.

[22] Влада на Република Северна Македонија. 2024. Предлог на Закон за изменување и дополнување на Законот за основното образование. Документ. 3 декември.

[23] Комисија за заштита и спречување од дискриминација. 2024. Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Соопштение за медиуми. 5 декември.

[24] Коалиција Маргини. 2024. Реакција за предлог законот за изменување и дополнување на Законот за основно образование и Предлог законот за средно образование. 1 ноември. <https://coalition.org.mk/archives/12736>

[25] Собрание на Република Северна Македонија. 2024. Амандман архивски бр. 08-5945/14. Документ. 18 декември.

[26] Собрание на Република Северна Македонија. 2024. 24 Седница на Собрание на Република Северна Македонија. Видеозапис. 16 декември. <https://www.sobranie.mk/media1.nspk>

Но поднесенiot амандман за укинување на членот чија цел е воведување законска основа за укинување на Упатството што предвиде сеопфатни мерки за спречување и заштита од сите форми на насилство во училиште не беше образложен на суштествен начин, туку формално со „целисходност и лесна разбирливост“ на текстот. За ова прашање целосно недостасуваше јавна расправа, измената нетранспарентно се протна од страна на власта, а опозицијата пропушти одлучно да се спротивстави на кретењето на правата на девојките и на ЛГБТИ-младите во образованието. Оттука, стигмата и табуизирање на прашањата поврзани со родова и ЛГБТИ-еднаквоста опстојува, најверојатно во зајакната форма, како резултат на зголемената антиродова мобилизација, но исто така однесувањето укажува на незначителна политичка поддршка на родовата еднаквост и на ЛГБТИ-правата во Собранието.

Но антиродовите движења не беа целосно задоволни од првите измени на законот, бидејќи во него беа оставени термините „сексуално и репродуктивно здравје“ и упатуваа кон Законот за спречување и заштита од дискриминација кој ги содржи основите род, родов идентитет и сексуална ориентација. Оттука, преку група пратеници од ВМРО-ДПМНЕ предводени од пратеникот Антонијо Милошовски, нивните барања беа преточени во втор закон за измени и дополнувања на ЗОО, со кој се бришат горенаведените термини. Пратеничките од опозицијата, предводени од пратеничката Даниела Николова, поднесоа амандмани и се спротиставија на измените на пленарна седница[27] користејќи аргументи во одбрана на родовата еднаквост и правата на ЛГБТИ-младите поврзани со заштита од дискриминација и насилство, иако со извесни задршки во однос на родовиот идентитет. Предлагачот Антонијо Милошевски користеше антиродова реторика за да аргументира против родовата еднаквост и ги жртвуваше (scapegoating) трансродовите луѓе зборувајќи за хипотетичката дискриминација на биолошките жени во училиштен спорт поради наводно учество на трансродови жени. Во фокусот на дискусиите од ВМРО-ДПМНЕ повторно беше претходната министерка Мила Царовска, која ги започна образовните реформи, преку што продолжува демонизирањето на граѓанскиот сектор кој ја промовира родовата еднаквост. Последователно, МОН донесе нов подзаконски акт, Правилник[28] што ја уредува заштитата од насилство, за што Мрежата за спречување и заштита од дискриминација повторно реагираше[29] со фокус врз препознавањето на насилството поврзано со личните карактеристики на учениците. Правилникот во голема мера е направен врз основа на Упатството. Правилникот, за разлика од Упатството, има правно обврзувачки карактер, што во случајот не беше неопходен бидејќи неспроведувањето на Упатството, односно непријавувањето насилство, беше поврзано со прекршочна обврска. Изборот на формата на подзаконскиот акт, правилник наместо упатство, наметнува поголема формалност и крутост на содржината.

[27] Собрание на Република Северна Македонија. 2025. 42 Седница на Собрание на Република Северна Македонија.

Видеозапис. 1 април. <https://www.sobranie.mk/media1.nspk>

[28] МОН. 2025. Правилник за начинот на пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување. Подзаконски акт. 7 јули.

[29] Глас против насилство. 2025. Реакција: Справувањето со насилството нема свое место во политиките на МОН.

Соопштение за јавноста. 12 септември. <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/reaktsija-spravuvaneto-so-nasilstvoto-nema-svoe-mesto-vo-politikite-na-mon/>

Упатството, за разлика од Правилникот, имаше и едукативен карактер, со цел да придонесе кон препознавање на различните форми на насилство, особено на насилството засновано врз омраза и предрасуди, вклучувајќи го пристапот заснован на човекови права, и се засноваше врз градење средина на емпатија, меѓусебна поддршка и соработка. Клучните принципи при спроведувањето на активностите за спречување и заштита од насилство, како најдобар интерес на детето, почитување на различностите и забрана за дискриминација, почитување на правото на самоопределување, приватност, доверливост, необвинување на жртвата, стручност и одговорност, должно внимание и забрана за непотизам и корупција, се отстранети од текстот на Правилникот. Правилникот остава можност за донесување мерки за „превенција од повторно несоодветно однесување“[30] од страна на жртвата, со што се остава простор за зацврстување на практиките во училиштата на обвинување на жртвите и префрлувањето на одговорноста за насилството кон нив, што традиционално се употребува во случаите на родово засновано насилство, насилство кон деца со попреченост, кон ЛГБТИ-деца и кон други маргинализирани групи.

Со измените на законот се отиде и чекор назад во инклузијата на децата со попреченост бидејќи се предвиде специјалните училишта повторно да можат да изведуваат настава. Во оваа област, Законот го прифаќа наративот за права на родителите, па со законска одредба предвидува право на родителите да одлучат помеѓу инклузивно (редовно) училиште и сегрегирано (специјално) училиште. Вакво право не е познато во меѓународното право за човекови права, туку се заштитува и се гарантира правото на инклузивно образование. Иронично, во контекст на расната десегрегација, беше забрането „физичко одделување на дискриминаторска основа“, но повторно е воведена практиката на физичкото одделување на дискриминаторска основа – попреченост, со враќањето на наставата во специјалните училишта. КСЗД реагираше на овие измени и оцени дека принципот на најдобар интерес на детето се сведува на најдобар интерес на родителот[31].

Понатаму, слични измени беа донесени и во Законот за средно образование, а беше донесен и Закон за учебници во основното и средното образование, што исто така недоволно се усогласи со Законот за спречување и заштита од дискриминација. Исто така, се пропушти сеопфатно усогласување со ЗСЗД и во Законот за образование на возрасни, во Законот за просветна инспекција, во Законот за Бирото за развој на образованието, што се изменија во извештајниот период. Мрежата за заштита од дискриминација и другите здруженија кои се застапуваа за унапредување на човековите права се континуирано исклучени од овие процеси, а нивните реакции и барања не добиваат соодветен одговор.

Мрежата за заштита од дискриминација и ЕЦРП поднесоа иницијатива до Уставниот суд за оценка на уставноста на членовите од измените на законот со кои се отстранија родот, сексуалната ориентација, родовиот идентитет, родовата еднаквост. Иницијативата го оспорува и користењето на терминот „физичко одделување“ наспроти сегрегација и го проблематизира отстранувањето на врската со Законот за спречување и заштита од дискриминација.

[30] МОН. 2025. Правилник за начинот на пријавување и заштита на ученик жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување. Член 17 став 1 точка 4.

[31] Комисија за заштита и спречување од дискриминација. 2024. Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Соопштение за медиуми. 5 декември.

Заклучно, измените на Законот за основно образование претставуваат чекор назад во однос на спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација и намалување на стандардите во областа. Законот за основно образование од 2019 година претставуваше редок пропис кој беше сеопфатно усогласен со ЗСЗД, со што постоеше потреба од понатамошно унапредување, особено во однос на расната сегрегација. Иронично, законските измени на Законот за средно образование и на Законот за учебници се опишани како успех во однос на усогласување на законодавството со ЗСЗД во извештајот за спроведување на Стратегијата за недискриминација за 2025 година[32]. Образованието, поради својата улога, е клучна област на усогласување со ЗСЗД за која треба да се применува екстензивен модел на хармонизација[33] со цел да се осигури спроведување систем на превенција и заштита од дискриминација во училиштата; трансформирање на дискриминаторските ставови и однесувања и промоција на еднаквоста преку образованието; и донесување решенија со кои ќе се надминат постојните дискриминаторските практики во образованието. Клучната важност на образованието е препознаена од страна на десно популистичката ВМРО-ДПМНЕ, која продолжува да го инструментализира и да го узурпира за промовирање конзервативна идеологија.

[32] Националното координативно тело за следење на состојбите со недискриминација и реализацијата на законите, подзаконските акти и стратешки документи во оваа област. 2025. Годишен извештај за спроведување на активностите од Акциски план 2025–2026 за спроведување на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022–2026. Документ. 8 март.

[33] Дрндаревска, Драгана. 2021. Анализа на законската рамка во областа на образованието од аспект на спречување и заштита од дискриминација и насилство, со фокус на родово заснованото насилство и дискриминацијата заснована врз род, сексуална ориентација и родов идентитет. Скопје: Коалиција Маргини. 50.

Спроведување на Законот за спречување и заштита од дискриминација

Постапки за избор и именување членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација

Во извештајниот период, најголемите промени во однос на функционирањето на КСЗД се однесуваат на промените во составот, преку повеќе постапки за избор и именување нови членови. Од составот на Комисијата од првиот извештаен период, само еден член е сè уште во Комисијата.

Во 2023 година, Комисијата работеше без два члена, додека мандатите на уште два члена истекуваа во јануари 2024 година. Во февруари 2023 година, Собранието објави оглас[34] за избор на два члена, но не го направи изборот без да ги образложи причините. Во согласност со огласот објавен во ноември 2023 година[35], на крајот од годината Собранието донесе одлука за избор на четири члена на КСЗД. Иако и претходните избори беа проблематични бидејќи мандати добија кандидати што не ги исполнуваа законските критериуми, овој избор беше оценет како уште попроблематичен од претходните од страна на Мрежата за заштита од дискриминација. Од пријавените кандидати, Собранието имаше можност да одбере членови кои се професионалци во областа и ги исполнуваат законските критериуми. Два од четири избрани членови не ги исполнуваа законските критериуми. Најсоодветната кандидатка од избраните, која ги исполнуваше условите и е препознаена во јавноста преку својата работа на полето на еднаквоста и недискриминацијата, го доби најкраткиот мандат, од една година и два месеци. Истовремено, тоа беше единствената независна членка која не беше избрана по партиски клуч и чие претходно работно искуство и делување не може да се поврзе со политичка партија, туку со работа во граѓанскиот сектор за човекови права и недискриминација. Сите останати членови добија мандат од 5 години. Мрежата за заштита од дискриминација остро реагираше на изборот и доделувањето на најкраткиот мандат на Драгана Дрндаревска го оцени како понижувачко и неприфатливо[36].

[34] Собрание на Република Северна Македонија. 2023. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 15 февруари. Достапна [тука](#).

[35] Собрание на Република Северна Македонија. 2023. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 2 ноември. Достапна [тука](#).

[36] Мета. 2023. Мрежа за заштита од дискриминација: Членовите на КСЗД да се бираат непристрасно. 23 декември. Достапно [тука](#).

Претставници на мрежата посочија дека од јавната расправа на која се претставувале пријавените кандидати и одговарале на прашања, значајно се истакнале професионалците во областа, помеѓу кои имало соодветни кандидати кои претставуваат различни општествени групи, како лица со попреченост, ЛГБТИ и Роми. Мрежата истакна дека:

„не бараат места за претставници за граѓанските организации во Комисијата, не бараат ниту пратениците и политичките партии да им направат услуга и да ги изберат. Туку велат дека бараат фер, транспарентен и законски избор за сите позиции во Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. Но според нив, ова Собрание со години нема политичка волја тоа да го направи.“[37]

Доделувањето на краток мандат на најсоодветната кандидатка претставува демократско декорирање на, инаку, нетранспарентно и партизирано назначување лаици во независна институција за еднаквост. Изборот на кандидатите се одвиваше за време на втората влада предводена од СДСМ, во услови на опадната соработка помеѓу власта и граѓанскиот сектор.

По истекувањето на краткиот мандат на Драгана Дрндаревска на почетокот од 2025 година, Собранието, во кое сега мнозинство пратеници има ВМРО ДПМНЕ, веднаш објави оглас за нов член. Изборот беше најпроблематичен дотогаш, бидејќи за член се избра Вецко Здравески, лаик во областа на недискриминацијата, близок до ВМРО-ДПМНЕ и ревносен поддржувач на партијата, кој на социјалните мрежи објавил дека „ВМРО е судбина и иднина на татковината“[38]. Тој бил член на т.н. Комисија за лустрација, која се инструментализираше за власта предводена од ВМРО ДПМНЕ да прогонува политички неистомисленици. Оттука, посоодветно е да се опише дека именуваниот член има искуство со извршување политички мотивирани повреди на човековите права отколку со нивна заштита и промоција. Кон крајот на годината се испразни уште едно место, а заклучно со јануари 2026 година, им завршија мандатите на уште два члена. На крајот од 2025 година, Собранието објави оглас за три члена[39], а во јануари 2026 година донесе предлог-одлука за избор и именување[40]. Еден од избраните кандидати е дотогашен член на Комисијата на кој му се дава втор мандат. Понатаму, беше избрана и кандидатка која ги исполнува условите. На трето место беше предложена кандидатката Џихан Ахмед, која не ги исполнуваше критериумите, а на јавното интервју покажа целосно непознавање на областа[41]. Сметајќи дека процесот на избор и именување е завршен, јавно се заблагодари на политичка партија за изборот[42]. Под притисок од јавноста, која го споделуваше видеото од јавното интервју од каде што е очигледен недостатокот на основни компетенции, како и поради критиките упатени кон политичката партија „Вреди“ за предлагање несоодветни кандидати, таа се откажа од кандидатурата. Ова беше првпат под притисок на јавноста да се промени одлуката за избор на член на КСЗД. Дотогаш Мрежата за заштита од дискриминација и медиумите редовно објавувале критики и реакции за избор на некомпетентни кандидати, кои не ги исполнувале условите и не одговарале соодветно на прашањата на интервјуто.

[37] Ibid.

[38] Глас против насилство. 2025. Собранието ја урива суштината на КСЗД преку именување членови под партиски клуч кои не ги исполнуваат законските услови. 4 април. Достапно [тука](#).

[39] Собрание на Република Северна Македонија. 2025. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 3 декември. Достапно [тука](#).

[40] Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Предлог-одлука за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација 08-517/1. 25 јануари. Достапно [тука](#).

[41] Слободен печат. 2026. Како Џихан Ахмед се протна низ Комисијата за избори и именување во Собранието незабележана? Достапно [тука](#).

[42] Центар за управување со промени. 2026. Научени лекции – Што ни покажа постапката за избор на член на Комисијата за дискриминација? 29 јануари. Достапно [тука](#).

Имено, тоа беше случај и со Вецко Здравески, избраниот член од ВМРО-ДПМНЕ со искуство во Комисијата за лустрација. Тој уште помалку ги исполнува законските критериуми бидејќи нема никакво искуство во областа на човековите права, а има сомнително поведење за учество во нивно прекршување бидејќи беше обвинет во случајот „Моќник“, поврзан со работата на Комисијата за лустрација (случајот застари)[43]. Спорната кандидатка, пак, има лимитирано искуство во областа на човековите права, работи како професорка по право во средно училиште, но не постојат сознанија кои ја поврзуваат со политички мотивиран криминал. За разлика од изборот на Џихан Ахмед, изборот на Вецко Здравески не предизвика особен интерес кај јавноста, ниту кај пратениците. Џихан Ахмед беше мета на лавина од коментари на социјалните мрежи кои ја исмеваа и ја навредуваа, и во многу наврати коментарите имаа сексистичка и исламофобична содржина. Иако јавната реакција беше мотивирана од очигледната некомпетентност, таа е испреплетена со предрасуди засновани на родот, етничката припадност и јазикот. Оттука, споредено со Вецко Здравески, Џихан Ахмед, како малцинска жена, се соочи со двојни стандарди и со исклучување овозможено од интерсекцијата од сексистички и етнички пристрасности.

Во февруари 2026 година, Собранието повторно објави оглас[44] за избор на еден член, но постапката за избор не продолжи. Мрежата за заштита од дискриминација реагираше бидејќи Собранието не ги прифати кандидатурите на две кандидатки од граѓанскиот сектор и јавно побара објаснување за оваа одлука. Во случајот, Собранието се впуштило во проверка на документите и одлучило дека кандидатките не ги доставиле потребните документи. Едната кандидатка немала доставено потврда од моменталното работно место во здружение на граѓани, членка на МЗД, иако поднела лична биографија и писмо со кое здружението ја поддржува нејзината кандидатура. Другата кандидатка не поднела диплома за додипломски студии, но поднела диплома за завршени магистерски студии. Оттука причините за неприфаќање на кандидатките немаат врска со законските критериуми, туку Собранието паушално одредува дополнителни формални услови со кои ќе ја оправда одлуката на исклучување на две компетентни кандидатки. Документите поради кои Собранието одлучи да не ги прифати кандидатурите не се изречно наведени во огласот, туку се бара лична биографија и придружни документи кои ќе го докажат исполнувањето на законските критериуми.

Последователно, во април 2026 година, Собранието повторно објави оглас[45]. По одржана седница со јавни интервјуа во јуни 2026, Собранието го избра кандидатот Исмаил Синани. Тој исто така не ги исполнува законските услови за искуство во областа на човековите права и недискриминацијата и не одговори соодветно на прашањата поставени на интервјуто. Тој има работно искуство во медиуми и во тоа својство објавувал текстови со мизогина, антиродова и хомофобична содржина, со кои ЛГБТИ-луѓето се претставуваат како погубни за „албанското семејно ткиво“, а феминистичката борба – за одговорна за наводно зголемена употреба на дроги, појава на ХИВ, самоубиства и распаѓање на семејството.

[43] Радио Слободна Европа. 2024. Застаре предметот „Моќник“ во кој обвинет е Антонијо Милошоски. 22 февруари. Достапно [тука](#).

[44] Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 25 февруари. Достапно [тука](#).

[45] Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 22 април. Достапно [тука](#).

Но и овој пат недостасуваше реакција на јавноста и на пратениците, па предлог-одлуката за избор беше донесена од Собранието. Мрежата за заштита од дискриминација повторно остро реагираше[46] на овој избор и оцени дека Собранието го користи нивното учество во јавните интервјуа како демократски декор.

Со последниот избор се комплетираше составот на КСЗД, но поголем број од членовите во овој состав немаат искуство, ниту знаење во областа на недискриминацијата. Заклучно, искуството од спроведените постапки за избор на членови повторно зборува за провизорност и партизираност на процесот и за формално спроведување на интервјуата, додека одлуките за тоа кој кандидат ќе се избере се веќе донесени во партиските кругови. Здруженијата на граѓани исто така формално учествуваат на јавните интервјуа, а нивното учество се користи за да се легитимизира процесот.

КСЗД предвидува дека за избор и именување членови на КСЗД, „Комисијата за прашања на изборите и именувањата на Собранието на Република Северна Македонија утврдува предлог-листа од пријавените кандидати, по претходно спроведена јавна расправа“[47]. Во практиката не постои јавна расправа на која претставници од граѓанскиот сектор и други заинтересирани чинители заедно со пратениците би расправале за изборот на членови. Јавната расправа се применува како јавно интервју на кандидатите, односно претставување и потоа одговарање прашања, најчесто од страна на здруженијата на граѓани. Потоа, пратениците од Комисијата за прашања на изборите и именувањата одлучуваат на седница без присуство на здруженијата на граѓани.

Исто така има и бројни пропусти од страна на Собранието во административно-техничкото организирање на постапката што, иако се од формален карактер, ја обликуваат институционалната структура на постапката за избор, и оттаму можат да имаат суштествено влијание врз изборот. Клучните пропусти се доцно објавување на материјалите за јавните интервјуа кои ги содржат биографиите на кандидатите. Многу често, периодот од објавувањето на материјалите до закажаната јавна седница е само еден ден, што само по себе зборува за декоративниот и формален карактер на постапката. Се случува и Собранието да ја започне постапката за избор, а да не ја заврши, без транспарентно објаснување на причините. Ова беше почеста практика во Собранието каде што мнозинство имаше СДСМ, бидејќи немаа доволен број пратеници самостојно да одлучуваат и потешко постигнуваа договор. Денес Собранието, каде што мнозинство имаат пратениците од ВМРО-ДПМНЕ, побрзо ги спроведува постапките и навремено објавува огласи, но резултатот е избор на уште понекомпетентни кадри, со сомнителни вредности поврзани со еднаквоста и недискриминацијата. Пратениците најчесто не се ни присутни за време на јавните интервјуа. Се случува и одредени пратеници да дојдат на интервјуто само за да го слушнат „нивниот“ кандидат и потоа ја напуштаат салата. Уште поретко се случува пратениците да им поставуваат прашања на кандидатите. Иако најчесто не ги слушаат интервјуата, пратениците многу често веднаш потоа ја донесуваат одлуката за избор.

[46] Телма. 2026. Невладините алармираат дека Исмаил Синани, кандидат за член на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација, нема искуство и има спорни ставови за ЛГБТ и за феминизмот. 10 јуни. Достапно [тука](#).

[47] [Службен весник на Република Северна Македонија. 2020. Закон за спречување и заштита од дискриминација. 30 октомври. Член 81 став 3.](#)

Исто така, постои (би)етнички расцеп во партиското именување членови на КСЗД. Воглавно, владејачката партија од македонскиот блок назначува Македонци, коалицискиот партнер од албанскиот блок назначува Албанци. Досега биле назначени и припадници на помали етнички заедници, како Роми, Турци и Хрвати, но секогаш мажи. Одредбата од законот која пропишува дека составот на Комисијата треба да ја отсликува различноста во општеството се разбира како етничка различност. Кандидат со попреченост досега не е избран, а исто така доминантно се избираат мажи. Од седум члена, во Комисијата никогаш не биле избрани повеќе од две жени. Од досега доделените мандати, само 5 мандати се доделени на жени, од кои само една малцинска жена, а 10 на мажи.

Неопходни се измени на членовите од ЗСЗД кои ја уредуваат постапката за избор на членови. Мрежата за заштита од дискриминација, следејќи го начинот на којшто се спроведувае постапката во согласност со Законот што беше на сила од 2019 година, предложи промена на текстот во согласност со постапката за избор на членови на Комисијата за спречување корупција. Членовите беа прифатени од тогашното Министерство за труд и социјална политика, но не беа прифатени од Владата. Мрежата реагираше дека со неприфаќањето членови кои уредуваат потранспарентна постапка со посуштествено учество на претставниците на граѓанскиот сектор, јасно се комуницира намера за партиско назначување членови[48]. Предложените измени на постапката за избор предвидуваа повеќе измени, од кои клучна беше да се формира Комисија за селекција составена од седум членови – по двајца пратеници од власта и од опозицијата, двајца претставници на граѓанското општество и еден претставник на Националното координативно тело за недискриминација, што ќе ги спроведува интервјуата, ќе ги оценува кандидатите и ќе предложи кандидати за избор. Откако промените не беа прифатени од Владата, во Собраниската постапка за усвојување на законот беа предложени како амандмани, но не беа изгласани.

По искуствата со спроведување на постапките за избор и именување членови, дел од интервјуираните сметаат дека е потребно да се прецизира критериумот 'седум години работно искуство во областа на човековите права, од кои пет години во областа на еднаквост и недискриминација'. Тие го оценуваат критериумот како добар, но поради тоа што нема конкретно значење во практиката, сметаат дека треба да се прецизира што значи точно, како, на пример, предвидување работно искуство или ангажмани кои континуирано траеле седум, односно пет години во областа со набројување на видот на задачи кои би се сметале во искуството. Со оглед на контекстот, допрецизирањето може да го стесни просторот, но не и да го искорени назначувањето нестручни кадри.

Претставниците на Мрежата за заштита од дискриминација сè уште сметаат дека постапката за избор на членови на КСЗД треба да се уреди на сличен начин по примерот на постапката за избор на членови на Комисијата за спречување корупција. Во услови во кои партиско назначување кадри е основен модус операнди, невозможно е постапката за избор на членови на КСЗД да се изолира од партиски влијанија. Но, со донесување на одредби со кои се зголемува транспарентноста и се овозможува посуштествено учество на граѓански организации и на други надворешни членови, се стеснува просторот за партиско делување и самите партии чувствуваат поголем притисок да поддржат посоодветни кандидати.

[48] Хелсиншки комитет. 2020. Мрежата за заштита од дискриминација бара транспарентен избор на членови на КСЗД. Соопштение за јавноста. 19 септември. Достапно [тука](#).

Имајќи го предвид денешниот контекст на зголемено влијание на антиродовите движења во процесите на донесувањето одлуки, потребно е да се предвидат јасни критериуми за граѓански организации или за други надворешни членови кои би учествувале во Комисијата за селекција. Клучните чинители кои учествуваат во постапката, парламентарните политички партии и граѓанските организации за човекови права, имаат непомирливо спротиставени интереси во оваа постапка. Првите сакаат да вработат на атрактивна позиција заслужни членови од своите редови и/или да го прошират своето влијание во институцијата, додека другите се борат против тоа и бараат независни и компетентни членови кои ќе ги штитат маргинализираните групи, ќе ги критикуваат дискриминаторските практики на власта и ќе ја превенираат инструментализацијата на Комисијата за партиски цели. Постапката за избор, како што е уредена сега, моќта за одлучување ја концентрира асиметрично во политичките партии, додека на здруженијата им овозможува само формално и декоративно учество.

Барањата за измени на постапката за избор и именување членови треба да се застапуваат и во контекст на усогласување на законодавството со Директивите на ЕУ за минимум стандарди за телата за еднаквост. Директивите ја повторуваат независноста и стручноста како клучен минимален стандард[49]. Но успехот на оваа авенија е детерминиран од динамиката на процесот на ЕУ-интеграциите, од интересот на ЕУ активно да го набљудува и да го поддржува процесот и да го оценува спроведувањето на посуштествен начин.

Влијанието на изборот на некомпетентни членови врз работата на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација

Овој дел има за цел да го анализира влијанието на изборот на некомпетентни кадри врз работата на Комисијата и да ги објасни механизмите преку кои влијанието може да доведе до значителен пад на квалитетот и обемот на работа на Комисијата.

Претставниците на стручната служба и на граѓанските организации го делат ставот дека е опаднат квалитетот на работата на Комисијата, а тоа го објаснуваат со сè полошиот избор на членови. Интервјуирираниот член не се согласува со ставот за опаѓање на квалитетот на работата на Комисијата, но се согласува за клучната улога на избраните членови. Претставниците на стручната служба се особено критични во однос на ефектите од несоодветниот избор на членови кон внатрешните процеси во Комисијата. Оттука, тие јасно изразуваат незадоволство од состојбите, од каде што несоодветниот избор влијае врз нивното задоволство од состојбите на работното место. Тие се ставени во позиција да работат со членови кои немаат никакви познавања во областа, а во споредба со нив,

[49] Директивите предвидуваат дека земјите членки обезбедуваат транспарентни процедури во врска со изборот, именувањето, отповикувањето и потенцијалните судири на интереси на персоналот на телата за еднаквост што има функција за донесување одлуки или раководна позиција, и каде што е применливо, членовите на управниот одбор, со цел да се гарантира компетентност и независност. Official Journal of the European Union. 2024. Directive (EU) 2024/1500 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on standards for equality bodies in the field of equal treatment and equal opportunities between women and men in matters of employment and occupation, and amending Directives 2006/54/EC and 2010/41/EU. Legal instrument. 25th May. Article 3. [Службен весник на Европската Унија. 2024. Директива (ЕУ) 2024/1500 на Европскиот парламент и на Советот од 14 мај 2024 година за стандарди за телата за еднаквост во областа на еднаквиот третман и еднаквите можности меѓу жените и мажите во областа на вработувањето и занимањето, и за изменување на Директивите 2006/54/ЕЗ и 2010/41/ЕУ. Правен инструмент. 25 мај. Член 3.]

земаат многу поголеми плати и, уште повеќе, треба да спроведуваат одлуки со кои професионално не се согласуваат. На ваков начин се ризикува квалитетниот и стручен кадар од службата да замине на други работни места.

Изборот на нестручни членови влијае и врз мотивацијата на граѓанските организации да соработуваат со Комисијата. Доколку граѓанските организации сметаат дека Комисијата не е релевантно и стручно тело, нема да ги вложуваат своите капацитети во поддршка и унапредување на работата на КСЗД. Граѓанскиот сектор е клучен домашен чинител кој работи во областа на дискриминација. Досега избраните членови кои се оценети како соодветни бидејќи ги исполнувале критериумите за избор доаѓаат од граѓанскиот сектор или имале тесна соработка со него. Во Комисијата доаѓаат со веќе стекнат углед и професионални контакти со здруженија и меѓународните организации и оттука, ја продолжуваат соработката, планираат и спроведуваат заеднички активности со овие чинители и обезбедуваат дополнителни средства за работа на Комисијата, што се неопходни за реализирање на промотивно-превентивната и експертско-советодавната функција. Исто така, овие членови веќе имаат професионални постигнувања во областа и се мотивирани својата кариера да ја унапредуваат преку позицијата во КСЗД, бидејќи и по мандатот ќе останат да работат во областа.

Некомпетентните членови без претходно искуство во областа немаат вакви капацитети. Напротив, дел не се ни заинтересирани значајно да инвестираат во своите знаења, вештини и врски во областа бидејќи мандатот не го добиле по заслуга, туку по партиски канали. Тие немаат професионална врска со областа, не ја чувствуваат за дел од својот професионален идентитет и оттука, немаат интелектуален интерес да се занимаваат со недискриминација. Последователно, не вложуваат доволно труд во исполнувањето на задачите. И покрај обврската за секојдневно присуство на работа, овие членови не се доволно редовни. Нередовноста и непосветеноста влијае демотивирачки кај останатите.

Понатаму, нестручноста и приврзаноста до мрежата на партиско-непотистички врски се рефлектираат во компетентноста, објективноста и непристрасноста во постапувањето по предмети. Овие членови не одлучуваат врз основа на постапката за дискриминација и не ги применуваат институтите од антидискриминационото право во своето работење, туку одлучуваат провизорно, врз основа на лични ставови, претходно изградени мислења и релации. Дел од нив првпат се сретнуваат со ЗСЗД откако ќе станат членови на Комисијата и не прават разлика помеѓу различните видови дискриминација. Вработените во стручната служба сметаат дека, од овој аспект, добро е што Комисијата е колективен орган во кој сите членови се избрани во различен период, т.е. од различни партии, што спречува превладување на нечија пристрасност. Во постапката по предмети најголема улога има членот известител бидејќи тој го контролира наративот, што има клучна улога во одлучувањето на другите, особено во услови на недостаток на стручност. Останатите членови најчесто не навлегуваат во случаите за кои не се известители и одлуката ја темелат врз она што ќе го слушнат од известителот, освен ако немаат некаков особен интерес за предметот кој може да потекнува од надворешни влијанија. Но, со оглед на големиот број предмети, не може да се очекува сите членови да бидат детално запознаени со сите предмети, така што е потребно сите членови да бидат стручни и независни.

Се зголемува ризикот за пристрасно одлучување кога на одреден член му мирува работниот однос во државна институција против која редовно се поднесуваат претставки. Мирувањето на работното место во одредена институција треба да се земе предвид при внатрешната распределба на предметите. Истото би важело и во ситуација кога на член му мирува работниот однос во здружение на граѓани кое редовно поднесува претставки за дискриминација.

Стручната служба смета дека треба да се зајакне нејзината улога во постапката за недискриминација, преку давање насоки за процесните дејствија, давање прелиминарни насоки за постоење индиции за дискриминација, во однос на префрлање на товарот на докажување и давање насоки за тоа кои факти треба да се утврдат за да се смета дека постои одреден вид на дискриминација, со цел да се професионализира и да се стандардизира одлучувањето и да се спречи провизорноста. Исто така, сметаат дека тие треба да имаат одлучувачка улога во филтрирањето од аспект на уредност на претставката и надлежност. Од една страна, сметаат дека некомпетентните членови премногу се потпираат на стручната служба во предметното работење, а од друга страна, сметаат дека тие го земаат предвид нивното мислење само кога тоа оди во прилог на ставот што веќе го изградиле. Но две работи можат да бидат точни во исто време иако изгледаат контрадикторни, бидејќи членовите имаат различен степен на мотивираност, а освен тоа, интересот не е ист за сите случаи. Но степенот на внимание кое се посветува на еден предмет треба да зависи од тоа колку е случајот стратешки, а не од лични интереси.

Изборот на нестручни членови влијае и врз квалитетот на мислењата, особено во ретките случаи кога мислењата ги пишуваат самите членови. Но вработен во стручната служба не може да напише добро аргументирано мислење кога е одлучено спротивно на неговото професионално мислење, т.е. кога смета дека во случајот нема дискриминација, а е одлучено дека има или обратно.

Создавањето интерни упатства и водичи за соодветна примена на одредени институти од антидискриминационото право нема голема улога во унапредувањето на работата на Комисијата, бидејќи од страна на нестручните членови не се употребуваат и оние што се донесени, а за останатите, ова е веќе позната материја и во случај нешто да не е доволно познато, знаат како самите да најдат релевантни ресурси.

Нестручните членови не се вклучуваат во промотивно-превентивните активности, како учество на конференции, јавни излагања, состаноци со партнери, бидејќи немаат ставови по клучни прашања, ниту знаења за да можат да дискутираат, и не сакаат да бидат изложени на тој начин. Спроведувањето на овие активности паѓа на товар на компетентните членови, со што оваа надлежност не се спроведува со полн капацитет. Истото може да се каже и за застапувањето за промена на политики и закони, за известувањето до меѓународните тела за човекови права и за другите надлежности од советодавно-експертската функција. Партиски избраните нестручни членови не само што немаат капацитети за извршување на овие задачи, туку не би се конфронтирале со властите и не би ги критикувале пред меѓународната јавност за да унапредат одредена област. Последователно, спроведувањето на оваа функција е на најниско ниво.

Заклучно, изборот на нестручни членови по партиски клуч влијае врз квалитетот на работата на Комисијата преку повеќе механизми. Во заштитната функција, клучниот механизам е пристрасното или провизорното одлучување по предмети, наместо одлучување во согласност со рамката на антидискриминационото право и на правото за човековите права. Вториот механизам е немањето капацитети да се спроведуваат надлежностите како пишување мислења, учество како замешувач, пријател на судот или поведување судски постапки. Во спроведувањето на советодавно-експертската и промотивно-превентивната функција клучниот механизам е некомпетентноста и незаинтересираноста да се извршуваат овие задачи. Во советодавно-експертската функција дополнителен механизам е задршката за застапување за промени кое бара критички став кон политиките на властите. На институционално ниво постојат неколку механизми. Кон внатре, непосветеноста и некомпетентноста на овие членови влијае демотивиращки врз стручната служба и креира незадоволство од работното место. Кон надвор, нестручните членови немаат капацитети за соработка со клучните чинители, како домашни и меѓународни граѓански организации и меѓународни тела за човекови права. Нивното назначување фактички го оневозможува работењето на Комисијата во полн капацитет, што е особено видливо во советодавно-експертската и промотивно-превентивната функција. Во недостаток на човечки капацитети во стручната служба и на финансии за спроведување на овие функции, неопходна е проактивност од страна на членовите. Квалитетот и обемот на работата во овие функции се намалува и преку тоа што овие членови немаат капацитети, ниту интерес да прибираат дополнителни средства за работа на Комисијата. Недоволното спроведување на надлежностите ја намалува релевантноста на Комисијата во очите на другите институции од државна управа, што овозможува полесно да ја игнорираат нејзината работа.

Останати предизвици во спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација од страна на КСЗД

Овој дел ги анализира останатите клучни предизвици со кои се соочува Комисијата во спроведувањето на Законот за спречување и заштита од дискриминација.

Институционални и организациски ограничувања

Еден од клучните проблеми е недоволното финансирање на Комисијата. Буџетските средства кои се одобруваат преку Министерството за финансии (МФ) главно се насочени кон плати и тековно функционирање, додека средствата за советодавно-експертската и промотивно-превентивната функција се минимални или непостоечки. Собранието не ја почитува одредбата од ЗСЗД за посебно гласање на разделот од буџетот што се однесува на КСЗД. Како резултат на тоа, КСЗД останува финансиски зависна од Министерството за финансии. Во овој контекст, потребно е уредување на буџетската независност на телата за еднаквост преку измени во Законот за буџетите, со кои би се воспоставил посебен механизам за финансирање на независните институции.

Покрај финансиските ограничувања, значаен предизвик остануваат недоволните човечки капацитети. Комисијата во моментот функционира со 17 вработени (во претходниот извештаен период имало 10 вработени), што претставува делумна реализација на систематизацијата (37 %). Нови вработувања не се одобруваат од МФ, вработувањата се со преземање, а министерството не одобрило ниту вработување по испразнето работно место. Недостигот на кадар особено се одразува врз развојот на советодавно-експертската и превентивната функција, каде што се потребни аналитички, истражувачки и застапувачки капацитети, но има потреба и од повеќе вработени за предметното работење. Истовремено, Комисијата нема целосно развиени административно-технички капацитети за користење меѓународни и ЕУ-фондови.

Дополнително, КСЗД не е препознаена во Законот за јавни службеници и во Законот за вработените во јавниот сектор, заедно со другите независни институции. Интервјуираните укажуваат дека постојната рамка во која вработените имаат статус на јавни службеници обезбедува одредена заштита од партизација и сигурност дека избраните членови немаа своеволно да го менуваат кадарот, но истовремено ја ограничува флексибилноста и независноста во управувањето со човечките ресурси.

Соработка со Собранието

Во однос на соработката со Собранието, забележлив е одреден формален напредок. Воспоставена е практика на презентирање на годишните извештаи и одржани се повеќе средби со релевантни работни тела и со Претседателот на Собранието. Сепак, оваа соработка останува претежно формална, без систематско следење на препораките на КСЗД и без повратен одговор по доставените иницијативи за измени на законодавството.

Предизвици во спроведувањето на надлежностите

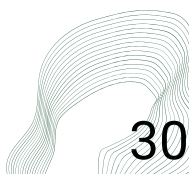
Во заштитната функција на Комисијата се идентификуваат повеќе формални и суштински слабости, од кои клучните ќе бидат опишани во овој дел. Еден од нив е краткиот законски рок од 60 дена за одлучување по претставки, кој во пракса често е недоволен, особено поради административни ограничувања, вклучително и отсуството на сопствена служба за достава. Стручната служба смета дека треба да се продолжи на 90 дена.

Во оваа област, клучен проблем е зголемениот број на претставки за кои Комисијата не е надлежна, особено во областа на работните односи во јавниот сектор и за предмети поврзани со управни спорови или со други постапки пред државни органи од кои граѓаните не се задоволни. Во таа насока, интервјуираните укажуваат на потреба од законско уредување на утврдување ненадлежност во рана фаза, со цел да се избегне непотребно преземање дејствија по предмети кои не спаѓаат во мандатот на Комисијата.

Етничко-политичката дискриминација во работните односи во јавниот сектор е модус операнди, службениците ги добиваат работните места како резултат на дискриминаторски практики и потоа ги губат врз основа на истите практики. Од една страна, беспредметно е Комисијата да се оптоварува со овие постапки, а од друга, не може да се ограничи правото на заштита од дискриминација во оваа област. Во овие претставки жалителите многу често не ја обелоденуваат својата политичка припадност, ниту пак политичката припадност на тој што наводно ги дискриминирал, ниту пак ја поврзуваат повредата со изразување одредени политички ставови. Оттука, посоодветно е да се промени практиката во однос на постапувањето по овие претставки на начин на којшто ќе се бараат повеќе информации поврзани со основот на дискриминација.

Исто така, се укажува на потребата од развивање механизми за медијација во случаи каде што постои признавање на повредата од страна на дискриминаторот со започнувањето на постапката и согласност за нејзино отстранување, што би придонело кон поефикасна заштита и намалување на обемот на предметно работење.

Препораките во мислењата се многу често несоодветни, понекогаш симболични, неповрзани со повредата на правото, неспроведливи или такви на кои не може да им се следи спроведувањето. Препораките се изрекуваат од членовите, кои доколку не се стручни, немаат капацитет да изречат соодветни препораки. Препораките само се набројуваат во мислењата.

Потребна е промена на оваа практика кон образложување на препораките и нивно јасно поврзување со повредата на правото во согласност со стандардите за пропорционалност, превентивен и одвраќачки ефект.

За реализирање на превентивно-промотивната функција, Комисијата нема сопствени средства и зависи од партнерите, од здруженија и меѓународни организации. Ова доведува до разноликост на активностите и недостаток на стратешки пристап. Комисијата соработува и со други чинители, но нема своја програма која ќе може да ја реализира независно. Во оваа функција, клучен недостаток е недоволното следење на спроведувањето на општите препораки. Позитивен чекор во оваа област е проектот од т.н. програма ЦЕРВ, кој ќе овозможи систематско адресирање на проблемот на сексуално вознемирување на работните места преку серија истражувања, анализи на законската рамка, спроведување превентивни политики и кампањи.

Советодавно-експертската функција најмалку се спроведува. Нема вработени во службата кои работат на оваа функција. Комисијата многу лимитирано и несистематски се застапува за измени на закони и политики и нема воспоставено практики за следење на спроведувањето на клучните меѓународни инструменти за човекови права, ниту континуирани практики за учество во процесите на периодичното известување за спроведувањето. Најчесто спроведените активности се по барање или на покана на здруженија, меѓународни организации или институции кои бараат мислење или учество во работна група, наместо проактивно делување.

ЗАКЛУЧОК

Спроведувањето на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација се соочува со суштински институционални и содржински недостатоци кои значително го ограничуваат нејзиното влијание. Иако е воспоставена формална структура и релативно редовно се подготвуваат акциски планови и извештаи, Стратегијата не успева да се наметне како релевантен инструмент за креирање и координација на политиките во областа на еднаквоста и недискриминацијата. Недостасува домашно институционално сопствеништво, континуирана политичка посветеност и соодветни финансиски и човечки ресурси, поради што нејзиното спроведување останува во голема мера зависно од меѓународна поддршка и сведено на исполнување формални обврски. Дополнително, активностите предвидени во Стратегијата се претежно фрагментирани, повторуваат веќе постоечки мерки од други секторски политики и не се поврзани со јасна теорија на промена која би објаснила како тие ќе придонесат кон намалување на дискриминацијата. Како резултат на тоа, Стратегијата не успева да воспостави механизми за трансформативни институционални промени, ниту да ја преземе улогата на централна национална политика за координација и унапредување на еднаквоста и недискриминацијата.

Измените на Законот за основното образование претставуваат уникатен пример за инструментализација на обврската за извршување пресуда на Европскиот суд за човекови права за воведување политики што ги намалуваат стандардите за еднаквост и недискриминација. Иако формално беа оправдани со потребата од спроведување на пресудата „Елмазова и други“, законските измени само ограничено го адресираат прашањето на сегрегација на учениците Роми, без да воспостават ефективни механизми за нејзино надминување, следење и санкционирање. Истовремено, измените доведоа до уназадување на веќе воспоставените стандарди во областа на родовата еднаквост, заштитата од дискриминација и насилство врз ЛГБТИ-учениците и инклузивното образование на децата со попреченост, преку бришење клучни поими, укинување на подзаконската регулатива и повторно отворање простор за сегрегирano образование за децата со попреченост. Процесот на донесување на измените се одвиваше со ограничена транспарентност и без суштински дијалог со независните тела и со граѓанските организации, додека аргументите на антиродовите движења добија значително политичко влијание. Како резултат на тоа, законските измени не само што не придонесоа кон ефективно извршување на пресудата на ЕСЧП, туку го уназадија законодавството во однос на усогласувањето со ЗСЗД и претставуваат пример за регресија на политиките за еднаквост преку формално повикување на меѓународните обврски.

Искуството од извештајниот период покажува дека постапките за избор и именување на членовите на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација остануваат еден од најпроблематичните аспекти на институционалната рамка за заштита од дискриминација. Наместо да обезбедат избор на независни и стручни членови преку транспарентна постапка заснована на заслуги, процесите континуирано се одбележани со партизација, формализам и ограничено влијание на граѓанските организации. Јавните интервјуа функционираат како демократски декор, додека одлуките очигледно се носат надвор од институционалната постапка, врз основа на партиски договори. Истовремено, законските одредби и административните практики не обезбедуваат доволни гаранции против именување кандидати кои не ги исполнуваат критериумите за независност и стручност, ниту овозможуваат суштинско учество на здруженијата во процесот. Дополнително, составот на Комисијата не ја одразува разновидноста на општеството, особено во однос на родовата еднаквост и на застапеноста на лицата со попреченост. Оттука, реформата на постапката за избор и именување останува клучен предуслов за зајакнување на независноста, кредибилитетот и ефективностa на Комисијата, при што измените треба да се темелат врз европските стандарди за телата за еднаквост.

Извештајниот период покажува дека квалитетот и независноста на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација се непосредно условени од начинот на избор на нејзините членови. Партиското именување на некомпетентни кадри не се одразува само врз квалитетот на одлучувањето по поединечни предмети, туку создава пошироки институционални последици кои ја ослабуваат целокупната работа на Комисијата. Нестручноста и недоволната посветеност придонесуваат за провизорно и неконзистентно одлучување, ја демотивираат стручната служба, ја намалуваат довербата и соработката со граѓанските организации и со меѓународните партнери, како и капацитетот на Комисијата да ги извршува своите надлежности. На тој начин, Комисијата постепено ја губи улогата на авторитетно и проактивно тело за еднаквост, а се намалува и нејзината способност да влијае врз јавните политики и институционалните практики. Оттука, реформата на постапката за избор на членовите не е само прашање на транспарентност, туку претставува суштински предуслов за зачувување на независноста и стручноста на Комисијата и за обезбедување ефикасна заштита од дискриминација.

Во извештајниот период се констатира дека Комисијата за спречување и заштита од дискриминација се соочува со серија меѓусебно поврзани институционални, кадровски и функционални ограничувања кои значајно го намалуваат нејзиниот капацитет за ефективно спроведување на Законот за спречување и заштита од дискриминација. Недоволното и несоодветно финансирање и ограничените човечки ресурси ја ослабуваат независноста и оперативноста на Комисијата, особено во советодавно-експертската и превентивната функција. Иако постои одреден формален напредок во соработката со Собранието, недостасува суштинско следење на препораките на КСЗД и преземање последователни мерки за промена на законите што продуцираат дискриминација. Во заштитната функција се забележуваат процесни слабости кои треба да се надминат со доуредување на постапката за заштита од дискриминација. Клучен проблем во заштитата е преооптовареност со нестратешки предмети. Во останатите функции доминира зависноста од надворешни партнери и отсуство на стратешко, проактивно дејствување. Свкупно, овие фактори укажуваат дека постојните структурни ограничувања доведуваат до нецелосно спроведување на надлежностите на Комисијата и до недоволна ефективност во заштитата од дискриминација и во унапредувањето на еднаквоста.

ПРЕПОРАКИ

Препораки до Владата во однос на Стратегијата за еднаквост и недискриминација:

- Да се зајакне координацијата и редовното функционирање на НКТ преку свикување редовни седници.
- Да се зајакне улогата на КСЗД во креирањето на Стратегијата и следењето на спроведувањето.
- Да се зголеми домашното финансирање на Стратегијата преку буџетите на надлежните институции, со цел намалување на зависноста од меѓународни донатори.
- Да се обезбеди поголема кохерентност и стратешка поврзаност на активностите преку јасно дефинирани цели, резултати и индикатори кои покажуваат конкретни промени, а не само формално спроведување активности.
- Да се разграничи Стратегијата од другите секторски политики и да се дефинира нејзината додадена вредност во однос на други стратегии од областа на еднаквоста и социјалната инклузија.
- Да се воведат појасни дефиниции и оперативни насоки за клучните активности, како за усогласувањето на законодавството со ЗСЗД, со цел да се избегне формално и нееднакво толкување на обврските.
- Да се воспостави систем за следење на спроведувањето на активностите, со фокус врз ефекти и резултати, а не само врз реализација на активности.

Препораки во однос на постапката за избор на членови на КСЗД (Препораки до Собранието и МСПДМ за измени на постапката во ЗСЗД):

- Да се измени и да се прецизира законската рамка за избор и именување на членови на КСЗД со цел јасно дефинирање и проверка на критериумите за стручност во областа на човекови права и недискриминација, во согласност со меѓународните стандарди и со Директивите на ЕУ за минимум стандарди за телата за еднаквост.
- Да се воспостави Комисија за селекција на кандидати составена од претставници од граѓанскиот сектор, опозицијата и експерти, по примерот на добри практики од други независни тела, како Комисијата за спречување корупција.

- Да се зајакне улогата на граѓанските организации во постапката за избор, од формално кон суштинско учество, со реална можност за влијание врз рангирањето и изборот на кандидати, а да се намали дискрецијата во одлучувањето на пратениците.

Препораки до Собранието:

- Да се обезбеди финансиска независност на КСЗД преку измени на Законот за буџетите и доследно да се применува законската обврска на засебно усвојување на буџетот на Комисијата.
- Собранието да воспостави механизам за систематско следење на спроведувањето на препораките на КСЗД, постапување по препораките кои се однесуваат на измени на Законската рамка, организирање надзорни расправи за системските форми на дискриминација и континуирано вклучување на КСЗД во работата на Собранието.

Препораки до Министерството за финансии:

- Да иницира измени на Законот за буџетите со обезбедување финансиска независност на КСЗД.
- Да се обезбедат доволно финансиски средства за извршување на сите надлежности на КСЗД.
- Да се одобруваат нови вработувања во согласност со систематизацијата.

Препораки до Комисијата за спречување и заштита од дискриминација:

- Да се зајакне улогата на стручната служба во постапките за заштита од дискриминација, особено во однос на оценката на процесните претпоставки, одлучување за процесните дејствија, примената на товарот на докажување и правната квалификација на случаите.
- Да се стандардизира предметното работење преку јасни интерни процедури и задолжително почитување на правните стандарди при подготовката и донесувањето на мислењата.
- Да се унапреди практиката на постапување по предмети поврзани со политичка дискриминација преку прибирање информации за политичката припадност и нејзината каузална врска со наводната дискриминација.
- Да се воспостават стандарди за изготвување препораки, при што тие ќе бидат образложени, пропорционални и директно поврзани со утврдената повреда, со одвраќачки ефект.
- Да се воспостави систем на планирање и распределба на надлежностите меѓу членовите со цел рамномерно учество во остварување на надлежностите од промотивно-превентивната и советодавно-експертската функција.

- Проактивно и континуирано да иницира законски измени и донесување политики, преку годишно приоретизирање на области.
- Да се воспостават практики за следење на спроведувањето на општите препораки и за застапување за нивно спроведување.
- Да се воспостават систематски механизми за следење на спроведувањето на меѓународните стандарди за човекови права и за редовно учество во процесите на меѓународно известување.
- Да се развијат административни и технички капацитети за користење на ЕУ и на меѓународни фондови.

Извори

Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. 2022. Fifth Opinion on North Macedonia. ACFC/OP/V(2021)10. Strasbourg: Secretariat of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Council of Europe. Adopted May 18, 2022. [Советодавен комитет за Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства. 2022 година. Петто мислење за Северна Македонија. ACFC/OP/V(2021)10. Стразбур: Секретаријат на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, Совет на Европа. Усвоено на 18 мај 2022 година.]

Auerbach, Kiran Rose, and Jennifer Kartner. 2022. "How Do Political Parties Capture New Democracies? Hungary and North Macedonia in Comparison." *East European Politics* 38 (4): 664–684. <https://doi.org/10.1177/08883254221075841>.

Bloodworth, Aryn. 2020. "Educational (De)Segregation in North Macedonia: The Intersection of Policies, Schools, and Individuals." *European Educational Research Journal* 19 (4): 310–328. [Бладворт, Арин. 2020. „Образовна (де)сегрегација во Северна Македонија: Пресекот на политиките, училиштата и поединците“. Европско списание за образовни истражувања 19 (4): 310–328.]

Дрндаревска, Драгана. 2021. Анализа на законската рамка во областа на образованието од аспект на спречување и заштита од дискриминација и насилство, со фокус на родово заснованото насилство и дискриминацијата заснована врз род, сексуална ориентација и родов идентитет. Скопје: Коалиција Маргини.

Ganty, Sarah, Germain Haumont, and Pieter Cannoot. 2023. "European Anti-Discrimination Case Law in 2021–2022: A Tour d'horizon of Crucial Developments." *European Journal of Human Rights* 2023 (4): 284–325, 288. [Ганти, Сара, Жермен Хамонт и Питер Канут. 2023. „Европска судска пракса против дискриминацијата во 2021–2022 година: Преглед на клучни случувања“. Европско списание за човекови права 2023 (4): 284–325, 288.]

Hill, Michael, and Peter Hupe. 2002. *Implementing Public Policy: Governance in Theory and in Practice*. London: SAGE Publications. [Хил, Мајкл и Питер Хупе. 2002. Спроведување на јавни политики: Управување во теорија и во пракса. Лондон: SAGE Publications.]

Karin Ingold, Manuel Fischer, and Dimitris Christopoulos. 2021. "The Roles Actors Play in Policy Networks: Central Positions in Strongly Institutionalized Fields." *Network Science* 9 (2): 213–235. [Карин Инголд, Мануел Фишер и Димитрис Христопулос. 2021. „Улогите на актерите во мрежите на политики: Централни позиции во силно институционализирани области“. Наука за мрежи 9 (2): 213–235.] <https://doi.org/10.1017/nws.2021.1>.

Националното координативно тело за следење на состојбите со недискриминација и реализацијата на законите, подзаконските акти и стратешки документи во оваа област. 2025. Годишен извештај за спроведување на активностите од Акциски план 2025-2026 за спроведување на Националната стратегија за еднаквост и недискриминација 2022-2026. Документ. Март.

Ripley, Randall B., and Grace A. Franklin. 1982. *Bureaucracy and Policy Implementation*. Homewood, IL: Dorsey Press. [Рипли, Рандал Б. и Грејс А. Френклин. 1982. Бироократија и спроведување на политики. Хоумвуд, Илиноис: Dorsey Press.]

Trampusch, Christine, and Bruno Palier. 2016. "Between X and Y: How Process Tracing Contributes to Opening the Black Box of Causality." *New Political Economy*. [Трампуш, Кристин и Бруно Палиер. 2016. „Помеѓу X и Y: Како следењето на процесите придонесува за отворање на црната кутија на каузалноста.“ *Нова политичка економија*] <https://doi.org/10.1080/13563467.2015.1134465>.

Медиуми и веб-страници

Глас против насилство. 2025. Собранието ја урива суштината на КСЗД преку именување членови под партиски клуч кои не ги исполнуваат законските услови. 4 април. Достапно [тука](#).

Глас против насилство. 2025. Реакција: Справувањето со насилството нема свое место во политиките на МОН. Соопштение за јавноста. 12 септември. <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/reaktsija-spravuvaneto-so-nasilstvoto-nema-svoe-mesto-vo-politikite-na-mon/>

ERRC. 2023. Elmazova and Others v North Macedonia (2022). Blog post. 15 June. [ЕЦРП. 2023. Елмазова и други против Северна Македонија (2022). Објава на блог. 15 јуни] <https://www.errc.org/cikk.php?cikk=5499>

Коалиција за заштита на децата. 2025. Писмено барање до Претседателот на Р. Македонија во врска со измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Јавно барање. 4ти април. <https://www.zadecata.org/post/pismeno-baranje-do-pretседателot-na-makedonija-vo-vrska-so-zakonot-za-osnovno-obrazovanie>

Коалиција Маргини. 2024. Реакција за предлог законот за изменување и дополнување на Законот за основно образование и Предлог законот за средно образование. 1 ноември. <https://coalition.org.mk/archives/12736>

Комисија за заштита и спречување од дискриминација. 2024. Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование. Соопштение за медиуми. 5 декември. [Реакција од Комисијата за спречување и заштита од дискриминација по измените и дополнувањата на Законот за основно образование - KSZD](#)

Мета. 2023. Мрежа за заштита од дискриминација: Членовите на КСЗД да се бираат непристрасно. 23 декември. Достапно [тука](#).

Радио слободна Европа. 2024. Застаре предметот „Моќник“ во кој обвинет е Антонијо Милошоски. 22 февруари. Достапно [тука](#).

Слободен печат. 2026. Како Џихан Ахмед се протна низ Комисијата за избори и именување во Собранието незабележана? Достапно [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2025. Формирана Интерпартиската парламентарна група за поддршка на правата на Ромите, нивна инклузија и интеграција. Вест.

6ти мај. <https://www.sobranie.mk/ns-newsarticle-formirana-interpartiskata-parlamentarna-grupa-za-poddrska-na-pravata-na-romite-nivna-inkluzija-i-integracija.nspх>

Телма. 2026. Невладините алармираат дека Исмаил Синани, кандидат за член на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација нема искуство и има спорни ставови за ЛГБТ и феминизмот. 10 јуни. Достапно [тука](#).

Хелсиншки комитет. 2020. Мрежата за заштита од дискриминација бара транспарентен избор на членови на КСЗД. Соопштение за јавноста. 19 септември. Достапно [тука](#).

Центар за управување со промени. 2026. Научени лекции - Што ни покажа постапката за избор на член на Комисијата за дискриминација? 29 јануари. Достапно [тука](#).

Легислатива, акти и документи

ERRC and CPPD. 2025. Rule 9 submission with regard to the execution of: Elmazova and others v. North Macedonia (Applications nos. 11811/20 and 13550/20), judgment of 13 December 2022 (final 13/03/2023). Document. 13 October. [ЕЦПП и КСЗД. 2025. Поднесок согласно Правило 9 во врска со извршувањето на: Елмазова и други против Северна Македонија (Апликации бр. 11811/20 и 13550/20), пресуда од 13 декември 2022 година (конечна 13.03.2023). Документ. 13 октомври.]

European Court of Human Rights. 2022. Elmazova and others v. North Macedonia, no. . 11811/20 and 13550/20, Judgment of December 13, 2022. [Европски суд за човекови права. 2022. Елмазова и други против Северна Македонија, бр. 11811/20 и 13550/20, Пресуда од 13 декември 2022 година.]

МОН. 2025. Правилник за начинот на пријавување и заштита на ученик-жртва на која било од формите на насилство, злоупотреба и занемарување. Подзаконски акт. 7 јули.

Official Journal of the European Union. 2024. Directive (EU) 2024/1500 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on standards for equality bodies in the field of equal treatment and equal opportunities between women and men in matters of employment and occupation, and amending Directives 2006/54/EC and 2010/41/EU. Legal instrument. 25th May. [Службен весник на Европската Унија. 2024. Директива (ЕУ) 2024/1500 на Европскиот парламент и на Советот од 14 мај 2024 година за стандарди за телата за еднаквост во областа на еднаквиот третман и еднаквите можности меѓу жените и мажите во областа на вработувањето и занимањето, и за изменување на Директивите 2006/54/ЕЗ и 2010/41/ЕУ. Правен инструмент. 25 мај.]

Службен весник на Република Северна Македонија. 2020. Закон за спречување и заштита од дискриминација. 30 октомври.

Собрание на Република Северна Македонија. 2024. Амандман архивски бр. 08-5945/14. Документ. 18 декември.

Собрание на Република Северна Македонија. 2024. Амандман архивски бр. 08-5945/14. Документ. 18 декември.

Собрание на Република Северна Македонија. 2023. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 15 февруари. Достапна [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2023. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 2 ноември. Достапна [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2025. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 3 декември. Достапна [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Предлог- одлука за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација 08-517/1. 25 јануари. Достапна [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 25 февруари. Достапна [тука](#).

Собрание на Република Северна Македонија. 2026. Одлука за објавување на јавен оглас за избор на членови на Комисијата за спречување и заштита од дискриминација. 22 април. Достапна [тука](#).

Влада на Република Северна Македонија. 2024. Извештај за проценка на влијанието на регулативата. Документ. 12 септември.

Влада на Република Северна Македонија. 2024. Предлог на Закон за изменување и дополнување на Законот за основното образование. Документ. 3 декември.

Собрание на Република Северна Македонија. 2024. 24 Седница на Собрание на Република Северна Македонија. Видеозапис. 16 декември. <https://www.sobranie.mk/media1.nspх>

Собрание на Република Северна Македонија. 2025. 42 Седница на Собрание на Република Северна Македонија. Видеозапис. 1 април. <https://www.sobranie.mk/media1.nspх>

